

”NIIN ETTÄ SAIS OLLA NIINKU HALUAA JA TEHDÄ MITÄ HALUAA”

**Aikuisten kehitysvammaisten ihmisten kokemuksia asumisen
merkityksestä hyvinvoinnilleen**

Heidi Ahola

Opinnäytetyö
Marraskuu 2009
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalisen kuntoutuksen
suuntautumisvaihtoehto
Pirkanmaan ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Pirkanmaan ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalisen kuntoutuksen suuntautumisvaihtoehto

AHOLA, HEIDI:

”Niin että sais olla niinku haluaa ja tehdä mitä haluaa”

Aikuisten kehitysvammaisten ihmisten kokemuksia asumisen vaikutuksesta hyvinvointiinsa.

Opinnäytetyö 39 s., liitteet 2 s.
Marraskuu 2009

Opinnäytetyön keskeisenä tavoitteena oli tutkia asuntolassa asuvien kehitysvammaisten henkilöiden hyvinvointia, asumisen ja siihen liittyvien toimintojen merkitystä hyvinvoinnille. Kehitysvammaisten ihmisten asumispalveluiden laatuun kiinnitetään entistä enemmän huomiota. Jotta asuminen on yksilötasolla laadukasta, on otettava huomioon asiakkaan oma kokemus elämänlaadustaan ja hyvinvoinnistaan.

Tutkimustehtävänä oli selvittää millaisia ovat viiden asiakkaan kokemukset asumisen ja siihen liittyvien toimintojen merkityksestä omalle hyvinvoinnilleen eräässä ohjatussa asuntolassa.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tiedonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Opinnäytetyötä varten haastateltiin viittä ohjatussa asuntolassa asuvaa aikuista kehitysvammaista henkilöä. Teoreettisena viitekehyksenä tutkimuksessa on Erik Allardtin hyvinvoinnin malli. Aineisto analysoitiin viitekehyksestä nousseiden teemojen avulla.

Tutkimustulokset osoittivat, että asiakkaat kokivat itsenäisyyden merkittävimmäksi asiaksi oman hyvinvointinsa kannalta. Heillä oli toiveena tulevaisuudessa nykyistä suurempi itsenäisyys, mahdollisuus omaan kotiin, itsenäisiin päätöksiin ja arjessa toimimiseen.

Asiasanat: Kehitysvammaisuus, hyvinvointi, aikuisuus, itsenäisyys, ohjattu asuminen.

ABSTRACT

Pirkanmaa Polytechnic – University of Applied Sciences
School of Social Services
Degree Programme in Social Services
Social Rehabilitation

AHOLA, HEIDI:

“To be the way I want and to do what I want”

The effect of housing on adults with intellectual disability.

Bachelor`s thesis, 41 pages
November 2009

The main purpose of this study was to investigate housing, the activities related to housing it and their effects on well-being of adults with an intellectual disability. Nowadays there is an increased interest in the quality of housing for people with intellectual disability. Housing can offer proper comfort only if the clients` own appreciation of quality of life and well-being has been noticed.

The purpose of the study is to clarify clients` feelings about the effects of housing with part-time assistance and the activities it offers in relation to well-being.

The study was qualitative, conducted through the theme interview method. Five adults with intellectual disability were interviewed during the research. At the basis of the theory there lies Erik Allard`s model of well-being. The themes raised by the theory were used when data were analyzed.

The results indicate that the clients understand that independence is the most important matter of well-being. They anticipate to receive more autonomy, to have their private homes, to make their own decisions and to act independently in everyday life in the future.

Keywords: intellectually disabled person, well-being, independence, adulthood, housing with part-time assistance

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	5
2. OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	6
2.1. Opinnäytetyön tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymys	6
2.2. Tiedonhankinta ja aineisto	6
3. HYVINVOINNIN MÄÄRITELMÄ	10
4. KEHITYSVAMMAISTEN IHMISTEN ASUMINEN	13
4.1 Kehitysvammaisuuden määritelmä	13
4.2 Aikuisuus ja itsenäinen asuminen	15
4.3 Kehitysvammaisten ihmisten asumista säätelevät kansainväliset sopimukset ja suomalainen lainsäädäntö	17
4.4 Kohti kehitysvammaisten ihmisten yksilöllisempää asumista	23
6. HAASTATTELUJEN TOTEUTUS JA TULOKSET	26
6.1 Haastattelujen tekeminen ja haastateltavat	26
6.2 Haastateltavien ohjauksen tarve	27
6.3 Haastateltavien mahdollisuus vaikuttaa asumiseen	29
6.4 Haastateltavien toiveet asumisesta tulevaisuudessa	30
7. OPINNÄYTETYÖN TARKASTELUA	31
7.1 Tutkimustulosten tarkastelua	31
7.2 Eettisyys	34
8. OMAN TYÖN ARVIOINTI	36
LÄHTEET	38
LIITTEET	40

1. JOHDANTO

Aikuisilla kehitysvammaisilla ihmisillä on oikeus itsenäiseen elämään aivan kuten ei-vammaisillakin ihmisillä. Oma koti on yksi itsenäisen aikuiselämän edellytys. Kehitysvammaiset ihmiset tarvitsevat aikuistuttuaankin tukea ja ohjausta. Ohjauksen tarpeen ja mahdollisimman suuren itsenäisyyden välille on tärkeää löytää sopiva tasapaino.

Kehitysvammaisten ihmisten asumisen laatuun kiinnitetään entistä enemmän huomiota. Jotta asuminen on laadukasta myös yksilön näkökulmasta, on asiakkaan kokemus omasta elämänlaadustaan ja hyvinvoinnistaan otettava huomioon. Kehitysvammaisen ihmisen oma kokemus asumisestaan on viimekädessä paras laadun arvioija.

Opinnäytetyön aiheen valinta oli haasteellista, koska sosiaaliala on laaja ja kiinnostavia aiheita on paljon. Kehitysvammaisiin ihmisiin liittyvän aiheen valinta tuntui kuitenkin luontevalta, koska olen opintojeni aikana sekä harjoitteluissa että tehtävissä keskittynyt kehitysvamma-alaan. Olin yhteydessä erääseen ohjatun asumisen yksikköön opintoihini liittyen ja ajatus opinnäytetyön tekemisestä nousi esiin.

Opinnäytetyön tavoitteena on tutkia asuntolassa asuvien kehitysvammaisten henkilöiden hyvinvointia ja asumiseen liittyvien toimintojen merkitystä hyvinvoinnille. Tämä opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jonka toteutin teemahaastatteluilla. Opinnäytetyötäni varten haastattelin viittä ohjatussa asuntolassa asuvaa aikuista kehitysvammaista ihmistä. Aineiston analysoin viitekehyksestä nousseiden teemojen avulla.

Kerron opinnäytetyössäni mitä ovat kehitysvammaisuus, itsenäisyys ja aikuisuus sekä ohjattu asuminen. Käsittelen työssäni aikuisuutta ja itsenäistä asumista, koska ne ovat elämän osa-alueita, joilla kehitysvammaiset ihmiset kohtaavat usein haasteita. Kerron myös kehitysvammaisten ihmisten asumiseen vaikuttavista kansainvälisistä yleisohjeista sekä kotimaisista laeista ja suosituksista. Selvitän myös millaisia asumisenmuotoja kehitysvammaisille henkilöille järjestetään sekä millainen on asumisen kehityssuunta. Viitekehyksenä opinnäytetyössäni on Erik Allardtin kehittämä hyvinvoinnin malli.

2. OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

2.1. Opinnäytetyön tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymys

Opinnäytetyön tavoitteena on tutkia asuntolassa asuvien kehitysvammaisten henkilöiden hyvinvointia ja asumiseen liittyvien toimintojen merkitystä hyvinvoinnille. Asiakkaan kokemus omasta hyvinvoinnistaan on paras asumisen laadun mittari.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on saada tietoa asiakkaiden kokemuksista asuntolassa asumisen ja asumiseen liittyvien toimintojen merkityksestä omalle hyvinvoinnille viiden asiakkaan näkökulmasta eräässä ohjatussa asuntolassa. Hain vastauksia tutkimusongelmaani seuraavan kysymyksen avulla: Millaisia ovat viiden asiakkaan kokemukset asumisen ja siihen liittyvien toimintojen merkityksestä omalle hyvinvoinnilleen eräässä ohjatussa asuntolassa?

2.2. Tiedonhankinta ja aineisto

Halusin selvittää asumisen merkitystä asiakkaiden hyvinvoinnille asiakkaiden kokemusten kautta. Olen yrittänyt saada kuvan asiakkaiden kokemuksista haastattelemalla viittä ohjatussa asuntolassa asuvaa henkilöä. Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jonka toteutin teema-haastatteluilla. Valitsin laadullisen tutkimuksen, koska halusin selvittää asiakkaiden omia kokemuksia aiheesta, en ollut kiinnostunut lukumääristä.

Pelkistetyimmillään laadullinen aineisto on aineistoa, joka on ilmiänsuhtaan tekstiä. Se voi olla tuotettu tutkijasta riippuen tai riippumatta. Aineisto voi siis olla esimerkiksi haastattelu, havainnointi, päiväkirja, yleisönosastokirjoitus tai elokuva. Tutkimussuunnitelma monesti muokkautuu tutkimuksen edetessä. Tutki-

muksen eri vaiheita on vaikea pilkkoa, koska ne usein kietoutuvat tiiviisti yhteen. (Eskola & Suoranta 1998, 15-16.)

Tutkimuskohteena olevia ilmiöitä pyritään laadullisessa tutkimuksessa ymmärtämään tai kuvaamaan tutkittavien näkökulmasta. Tutkimus kohdistuu määrän sijasta laatuun, siinä ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73, 85.) Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein melko pieneen määrään tapauksia ja niitä analysoidaan mahdollisimman perusteellisesti (Eskola & Suoranta 1998, 18).

Haastattelu on idealtaan hyvin yksinkertainen. Kun halutaan tietää mitä joku ihminen ajattelee jostain asiasta, sitä kysytään häneltä suoraan. Haastattelu on keskustelua, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja johdattelemana. (Eskola & Suoranta 1998, 86.) Haastattelu on joustava menetelmä, koska kysymykset voi tarvittaessa toistaa ja haastattelijalla voi korjata mahdolliset väärinkäsitykset. Postitetussa kyselyssä tällaista mahdollisuutta ei ole. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73, 85.)

Valitsin tiedonkeruumenetelmäksi haastattelun. En kokenut kyselylomaketta sopivaksi vaihtoehdoksi, koska kaikki tutkimukseeni osallistujat eivät välttämättä ole luku- ja kirjoitustaitoisia. Kehitysvammaisilla ihmisillä voi olla erilaisia vaikeuksia myös puheen tuottamisessa ja ymmärtämisessä. Valitsin haastattelun, koska se antaa mahdollisuuden sekä haastattelijalle että haastateltavalle selvittää ja tarkentaa epäselviä asioita sekä täydentää vastauksia. Pyrin valitsemaan myös haastatteluajankohdan siten, että tilanne on kiireetön. Varasin keskusteluun runsaasti aikaa, jotta asioista on mahdollisuus puhua rauhassa. Pyrin puhumaan selkeästi ja välttämään käsitteitä, joita asiakkaat eivät välttämättä ymmärrä.

Puolistrukturoidussa haastattelussa eli teemahaastattelussa valitaan keskeiset teemat ja niihin liittyviä tarkentavia kysymyksiä, joiden avulla pyritään löytämään vastauksia tutkimuskysymysten mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Teema-alueet määritellään etukäteen, mutta strukturoidulle haastattelulle tyypillistä kysymysten tarkkaa muotoa ja järjestystä ei ole. Haastattelussa käydään kaikki teema-alueet läpi, mutta niiden laajuus ja järjestys vaihtelevat. (Eskola & Suoranta 1998, 87.)

Päädyin teemahaastatteluun, koska koin sen avulla saavani monipuolisia vastauksia ja siten enemmän tutkimusmateriaalia. Ajattelin teemahaastattelun antavan enemmän liikkumatilaa kysymysten esittämistavan ja järjestyksen suhteen. Siitä syystä ajattelin sen olevan sopiva tiedonkeruumenetelmä ottaen huomioon asiakkaiden mahdolliset vaikeudet itsensä ilmaisussa ja kysymysten ymmärtämisessä.

Toteutin haastattelut Auringonkukka asuntolassa (nimi muutettu) keskikokoisessa etelä -suomalaisessa kaupungissa. Auringonkukka on kunnan omistama noin kymmenen asukkaan ohjatun asumisen yksikkö. Asuntolan henkilökunta on paikalla päivällä, yöllä ei ole valvontaa. Asukkaat ovat aikuisia noin 35 - 65 -vuotiaita kehitysvammaisia henkilöitä. Käytän työssäni sekä paikkakunnasta, asuntolasta että haastateltavista peitenimiä heidän yksityisyytensä turvaamiseksi.

Olin yhteydessä Auringonkukka asuntolaan opintoihini liittyen. Ajatus opinnäytetyön tekemisestä nousi esiin. Kun asuntolan henkilökunta ilmaisi suostumuksensa opinnäytetyön tekemisestä, aloitin työni valmistelut. Ennen haastattelujen toteuttamista hain opinnäytetyölleni tutkimusluvan kyseisen kaupungin sosiaali- ja terveyskeskukselta. Tutkimusluvan saatuani toteutin haastattelut kahden päivän aikana vuoden 2008 maaliskuun lopulla.

Tallensin haastattelut nauhurilla, jolta purin ne kirjalliseen muotoon analysointia varten. Kuuntelin haastattelut ensin läpi ja sitten litteroin ne kokonaan, jotta pystyin tarkastelemaan haastattelujen etenemistä ja vastauksia kokonaisuutena. Luin kaikki haastattelut yksitellen useamman kerran ensin irrallaan muusta aineistosta. Tarkastelin mitä haastateltavat olivat kuhunkin kysymykseeni vastanneet. Laadullisen aineiston aineistoon luodaan selkeyttä ja tuodaan siten uutta tietoa tutkittavasta aiheesta. Aineisto pyritään tiivistämään ilman, että sen sisältämä informaatio kuitenkaan katoaa. Tutkimusaineiston keräämisen jälkeen aineisto puretaan käsiteltävään muotoon ja järjestetään. (Eskola & Suoranta 1998, 138,151.)

Kun olin käynyt kunkin haastattelun läpi, aloin tarkastella vastauksia kokonaisuutena. Haastattelukysymykseni muotoutuivat teema-alueiksi. Merkitsin tärkeimpiä vastauksia, jotta niiden tarkastelu olisi myöhemmin vaivattomampaa. Sitten kokosin kunkin teema-alueen vastaukset kysymys kerrallaan yhteen.

Aineistosta voi nostaa esiin teemoja, jotka valaisevat tutkimusongelmaa (Eskola & Suoranta 1998, 175). Aineiston teemoittelu on sen pilkkomista ja ryhmittelyä eri aihepiirien mukaan. Näin voi vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa ja mitä kustakin teemasta on sanottu. Jos aineisto on kerätty teemahaastatteluilla, sen pilkkominen on helppo toteuttaa, koska se on valmiiksi jaoteltu. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 93.) Muodostin viitekehýkseni perusteella teema-alueet, joiden esiintymistä ja ilmenemistä aineistossa tarkastelin. Luin kokoaamani tulokset ja merkitsin marginaaliin oleellisimmat kohdat. Siten sain nostettua aineistosta esille tutkimuskysymykseeni vastaavia tuloksia.

3. HYVINVOINNIN MÄÄRITELMÄ

Käytän opinnäytetyössäni viitekehyksenä hyvinvointia ja Erik Allardtin hyvinvoinnin mallin mukaan ihmisen hyvinvointiin vaikuttavat monet eri asiat. Hyvinvointi on tila, jossa ihmisillä on mahdollisuus saada tarpeensa tyydytyiksi. Hyvinvointia määrittävät perustarpeet jaetaan elintason ja elämänlaatuun. Elintaso liittyy tarpeisiin, joiden tyydytys koostuu aineellisista ja persoonattomista resursseista. Tällaiset tarpeet koskevat esimerkiksi työllisyyttä ja asuntoa. Elämänlaatu puolestaan tarkoittaa inhimillisten suhteiden tarpeen tyydytystä. (Allardt 1976, 32-33.)

Tarpeet ja niitä vastaavat hyvinvoinnin ulottuvuudet voidaan tarkemmin jaotella kolmeen osaan: elintaso(having), yhteisyysuhteet(being) ja itsensä toteuttaminen tai ihmisenä oleminen(being). Elintaso koostuu koulutuksesta, työllisyydestä, tuloista ja varallisuudesta sekä terveydestä ja asumistasosta. Yhteisyysuhteisiin puolestaan kuuluvat ystävien tai läheisten ihmisten olemassaolo ja esimerkiksi harrastusryhmään kuuluminen. Yhteisyysuhteet tarkoittavat siis ihmisen sosiaalisia suhteita. Itsensä toteuttaminen tarkoittaa ihmisen mahdollisuutta tehdä tärkeitä ja mielekkäitä asioita, saada arvostusta ja vastakaikua omalle toiminnalle. (Allardt 1976, 39-49 ; Malm, Mantero, Repo & Talvela 2004, 28.)

Allardt on käyttänyt being- termin vastineena sekä ihmisenä olemista että itsensä toteuttamista. Hän on halunnut painottaa, että käsite kattaa ihmisen identiteetin muodostumisen. Siihen liittyy tietoisuus omasta taustasta ja kuulumisesta tiettyihin sosiaalisiin ryhmiin sekä näkemys omista kyvyistä. Tämän hyvinvoinnin osan kannalta kunnioituksen saaminen lähiyhteisöltä, korvaamattomuuden tunne, poliittiset resurssit ja mielenkiintoinen vapaa-ajan toiminta ovat keskeisiä asioita. (Malm ym. 2004, 28.)

Kaikkia hyvinvoinnin osia voidaan tarkastella joko objektiiviselta kannalta ulkoapäin tai ihmisen omien subjektiivisten kokemusten kautta. Ihmisellä voi objektiivisesti ajateltuna olla esimerkiksi hyvä toimeentulo, mutta henkilö voi silti kokea elintasonsa huonoksi verrattuna vaikka naapureihin. Ihminen joka viihtyy yksin voi olla täysin tyytyväinen yhteisyysuhteisiinsa, vaikka ulkoapäin tarkasteltuna niitä näyttäisi olevan vähän. (Malm ym. 2004, 28.)

Vammaisten ihmisten hyvinvointi koostuu samoista tekijöistä kuin ei- vammaisten ihmisten hyvinvointi. Hyvinvoinnin kolmijalan muodostavat materiaaliset olosuhteet, ihmissuhteet ja mielekäs toiminta. Vammaisilla ihmisillä olosuhteet saattavat kuitenkin jonkun verran poiketa tavanomaisesta vamman vuoksi. Vamma saattaa aiheuttaa toiminnallista erilaisuutta, joka saattaa merkitä muihin nähden epäedullista lähtökohtaa. Hyvinvointia eriteltäessä vamman aiheuttamia erityisolosuhteita pitääkin tarkastella hyvinvoinnin kannalta. (Haarni 2006, 10.)

Kaikille ihmisille katsottujen yhteisten hyvinvoinnin ulottuvuuksien lisäksi itsemäärääminen ja mielekäs elämänsisältö rajoituksista huolimatta kuuluvat erityisesti vaikeavammaisten ihmisten hyvinvointiin. Palveluiden riittävyys ja sosiaalinen tuki ovat hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä. Vammaisten ihmisten hyvinvointia voidaan tarkastella kokemuksellisesta näkökulmasta. Vammaisia ihmisiä itseään on syytä kuunnella hyvinvointia määriteltäessä. (Haarni 2006, 11.)

Vammaistyössä on muistettava, että hyvinvointi on laaja ja monipuolinen kokonaisuus. Vaikka vammaisen ihminen asuisi palvelutalossa, jossa hänen fysiologiset tarpeensa on huomioitu, hänen hyvinvoinnissaan saattaa silti olla puutteita. Kehitysvammaisten ongelmana voi olla esimerkiksi ihmissuhteiden yksipuolisuus ja mielekkään tekemisen puuttuminen. (Malm ym. 2004, 28-29.) Jos asiakkaan omaa toivetta asumisympäristöstään ei ole huomioitu, saattaa turvallinen ja avoin elinympäristö ainoana vaihtoehtona tuntua rajoittavalta (Kaski ym. 2009, 166).

Kehitysvammaisten ihmisten valtakunnallinen yhdistys Me Itse ry on itse määritellyt mistä ihmisen henkinen hyvinvointi koostuu. Siihen kuuluvat päätöksen teko omista asioista ja kehitysvammaisen ihmisen mielipiteen kysyminen. Vertaistuki ja työpaikan hyvä henki sekä riittävä määrä ohjaajia, jotka ehtivät puuttua epäkohtiin, ovat hyvinvointiin liittyviä osa-alueita. Lisäksi sillä on merkitystä, että saa koulutustaan vastaavaa työtä ja on mahdollisuus kiinnostavaan työhön. Turvallinen asuminen luo henkistä hyvinvointia. Kaikilla pitää olla mahdollisuus omaan kotiin, huonekaluihin ja itse valittuihin tavaroihin. Harrastukset ja hyvä taloudellinen tilanne vaikuttavat myös hyvinvointiin. Ihmissuhteilla on siihen myös valtava merkitys. Jokaisella pitää olla joku, jonka kanssa jakaa asioita. Kehitysvammaisten ihmisten hyvinvointi koostuu myös heidän itsensä määritte-

lemänä samoista asioista kuin muidenkin ihmisten. (Kehitysvammaisten tukiliitto.)

Hyvinvointi voidaan määritellä tilaksi, jossa ihmisen tarpeet on tyydytetty. Hyvinvoinnin osa-alueet ovat olosuhteet, ihmissuhteet ja mielekäs tekeminen. Se koostuu kaikilla ihmisillä samoista asioista. Vammaisten ihmisten hyvinvointia arvioitaessa on tärkeä kysyä heidän oma mielipiteensä. Merkittävä hyvinvoinnin elementti on subjektiivinen kokemus arjessa selviytymisestä. (Allardt 1976, 32. Haarni 2006, 10-11,19.)

4. KEHITYSVAMMAISTEN IHMISTEN ASUMINEN

4.1 Kehitysvammaisuuden määritelmä

Kehitysvammaisille henkilöille käsitteellinen ajattelu ja uusien asioiden oppiminen on vaikeaa, koska kehitysvamma on vamma ymmärtämis- ja käsityskyvyn alueella (Malm ym. 2004, 165). Älyllinen kehitysvammaisuus aiheuttaa vaikeuksia myös jo opittujen asioiden hyödyntämisessä uusissa tai muuttuneissa tilanteissa. Kehitysvammaisuuteen voi liittyä myös muita kehityshäiriöitä, lisävammoja ja sairauksia. Niitä ovat puhe-, aisti- ja liikuntavammat, epilepsia, autismi, haastava käyttäytyminen ja mielenterveyden häiriöt. (Kaski ym. 2009, 19, 169.)

Vammaisuus ei ole sama kuin sairaus. Ihminen ei voi olla samaan aikaan sekä sairas että terve. Ihminen voi kuitenkin olla vammaisen ja terve. (Vehmas 2005, 16.) Sairaus on tila, joka voi edetä tai siitä voi parantua. Vammaisuus puolestaan on pysyvä tila. Sen vaikeusaste ja ilmiasu voi ainoastaan muuttua. Vammaisen ihminen on sairas, jos hänellä on esimerkiksi yskä tai diabetes. Pääasiassa suurin osa pysyvästi vammaisista ihmisistä on terveitä. (Lampinen 2007, 27, 31.)

Kehitysvammaisuutta tarkastellaan nykyisin toimintakyvyn rajoittuneisuutena. Kehitysvammaisuus on yläkäsite erilaisille ilmenemismuodoille ja erilaisista syistä johtuville vaikeuksille päivittäiseen elämään liittyvien toimintojen oppimisessa ja ylläpitämisessä. (Rissanen, Kallaranta & Suikkanen 2008, 507.) Yksilön älyllisten toimintojen ja niiden rajoitusten sekä muiden ominaisuuksien sekä elinympäristön jatkuva vuorovaikutus vaikuttavat muodostuvaan toimintakykyyn. Elämässä selviytymistä ei voi ennustaa ainoastaan älyllisen kehitysvammaisuuden perusteella. (Kaski ym. 2009, 19.) Kehitysvammaiset ihmiset oppivat monia asioita samalla tavalla kuin muutkin ihmiset. Heillä on oma persoonallisuutensa, omat vahvuudet, kyvyt ja mahdollisuudet. Kehitysvammaisuutta on yleensä kuvattu älykkyydosamäärän avulla. Ihmisen kehitykseen vaikuttavat kuitenkin älykkyyden lisäksi kasvatus, elämäkokemukset, elinympäristö ja oppiminen. (Malm ym. 2004, 165.)

Kehitysvammaisuuden esiintymisestä ei ole tarkkoja lukuja (Malm ym. 2004, 166). Kehitysvammaisten ihmisten määrä on huomattavan suuri, jos siihen luetaan kaikki ennen 18 vuoden ikää syntyneet vammat. Eräiden arvioiden mukaan jo pelkästään synnynnäisiä tai kehitysiässä ilmenneitä keskushermoston sairauksia tai poikkeavuuksia on Suomen koko väestöstä jopa noin 250 000-400 000 ihmisellä. Sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmän sekä Kelan tietojen mukaan eri tavoin kehitysvammaisia ihmisiä on 35 000. (Kaski ym. 2009, 22-23). Luku perustuu tilastoihin kehitysvammaisuuden tai siihen liittyvien syiden perusteella myönnettyjen palvelujen ja etuuksien saajista (Malm ym. 2004, 166).

Kehitysvamma voidaan todeta jo raskauden aikana tai heti syntymän jälkeen. Usein se kuitenkin havaitaan vasta myöhemmin, ensimmäisten ikävuosien aikana, kun kehitys ei etene odotetulla tavalla. (Kaski ym. 2009, 26.) Mitä vaikeammasta vammaisuudesta on kyse, sitä helpompi se on todeta. Lievä kehitysvamma on vaikeampi havaita. (Malm ym. 2004, 166.)

Kehitysvammaisuuden erilaisten määritelmien tehtävänä on auttaa huomiomaan ihmisen erityistarpeita. Niiden avulla on mahdollisuus saada tiettyjä palveluita ja yhteiskunnan tukitoimia. Ihmistä ei voi kuitenkaan kuvata täysin minkään määritelmän kautta vaan jokainen tulee huomioida ennen kaikkea ainutlaatuisena yksilönä tarpeineen ja toiveineen. Vamma on yksi henkilöä luonnehtiva asia. Se ei kuitenkaan aina ole edes kovin merkittävä asia. (Malm ym. 2004, 12.)

Suomessa voimassaolevan lain kehitysvammaisten erityishuollosta mukaan kehitysvammaiseksi katsotaan henkilö, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluita. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519.) Laki koskee käytännössä kaikkia ihmisen kehityksen aikana ilmaantuvia vaikeampia vammoja eli kaikkia fyysisiä ja psyykkisiä vajavuuksia, jotka rajoittavat pysyvästi yksilön suorituskykyä. Kehitysvammaisuuden alkamisialle ei ole laissa määriteltä tarkkaa ylärajaa. Kuitenkin yli 18 ikävuoden jälkeen heikentyneestä älyllisestä suorituskyvystä käytetään usein nimitystä dementia. (Kaski ym. 2009, 16-17).

Maailman terveysjärjestö WHO:n määritelmän mukaan älyllinen kehitysvammaisuus on tila, jossa henkisen suorituskyvyn kehitys on estynyt tai puutteellis-

ta. Erityisesti kehitysiässä ilmaantuvat, henkiseen suorituskyykyyn vaikuttavat sosiaaliset, motoriset, kielelliset ja kognitiiviset taidot, ovat puutteellisia. Ihmisellä voi olla ainoastaan älyllinen kehitysvamma tai se voi esiintyä yhdessä minkä tahansa psyykkisen tai fyysisen tilan kanssa. (Kaski ym. 2009,16).

Amerikkalaisen kehitysvammajärjestön AAIDD:n (The American Association on Intellectual and developmental Disabilities) määritelmässä korostuvat edellytykset, toimintakyky ja ympäristö. Ratkaisevaa on älyllisten ja adaptiivisten taitojen sekä ympäristön vaatimusten välinen vuorovaikutus. AAIDD:n määritelmän mukaan kehitysvammaisuus on vallitsevan toimintakyvyn oleellinen rajoitus. Merkittävästi keskimääräistä heikompi älyllinen suorituskyyky on tilalle ominaista. Lisäksi siihen liittyy rajoituksia kahdessa tai useammassa adaptiivisten taitojen yksilöllisesti sovellettavissa osa-alueissa. Niitä ovat kommunikaatio, sosiaaliset taidot, itsestä huolehtiminen, kotona asuminen, itsehallinta, yhteisössä toimiminen, oppimiskyky, terveys ja turvallisuus, vapaa-aika ja työ. (Kaski ym. 2009, 16-17.)

4.2 Aikuisuus ja itsenäinen asuminen

Itsenäisyyden ja itsemääräämisoikeuden ajatellaan liittyvän tiiviisti aikuisuuteen. Mahdollisuus tehdä itsenäisiä päätöksiä sekä vastuu omista valinnoista ovat itsenäisen aikuisen elämään kuuluvia asioita. Aikuisuuteen liitetään myös oma koti, perhe ja työpaikka. Kehitysvammaisilla henkilöillä aikuistumiseen liittyy tavallista enemmän haasteita. Käytännön ongelmien lisäksi kehitysvammaisilla ihmisillä voi puuttua tarvittavat elämäntaidot. Vaikeuksia tuottavat itsenäinen päätöstenteko, arkielämässä oma-aloitteisesti toimiminen ja sosiaaliset tilanteet. (Malm ym. 2004, 400.)

Lampinen määrittelee kirjassaan itsenäisen elämän ihmisen taidoksi käyttää kykyjään ja toteuttaa mahdollisuuksiaan omassa elinympäristössään muiden puuttumatta toimintatapoihin. Itsenäinen elämä ei ole välttämättä fyysistä oma-toimisuutta ja riippumattomuutta. Merkittävää on, että ihminen kokee hallitse-

vansa elämäkokonaisuutta ja hänellä on mahdollisuus muodostaa elämäntapa, jonka kokee vastaavan omiin tarpeisiinsa. (Lampinen 2007, 67.)

Kehitysvammaisen ihminen tarvitsee vielä aikuistuttuaankin psyykkistä tukea ja käytännön apua. Välttämättömän ohjauksen tarpeen ja mahdollisimman suuren itsenäisyyden välille on pyrittävä löytämään tasapaino. (Kaski ym. 2009,222.) Yksilölle on annettava suurin mahdollinen määräysvalta, toimintamahdollisuudet ja vastuu vamman suomissa rajoissa, kun on kyse häntä koskevista asioista ja henkilökohtaisista tekemisistä. Itsenäinen elämä edellyttää paljon erilaisten asioiden oivaltamista ja opettelua. Ympäristön tuki ja mahdollisuus kasvaa omaa tahtia aikuiseksi on itsenäisen elämän saavuttamisessa tärkeää. (Lampinen 2007, 68, 150-151.) Ikätason mukainen kohtelu ja elämisen malli on perusajatuksena kehitysvammaisten ihmisten aikuisuuden tukemisessa (Malm ym. 2004, 402).

Mahdollisuus omaan kotiin on yksi itsenäisen aikuiselämän edellytyksistä. Irtautuminen lapsuudenkodista on monelle kehitysvammaiselle henkilölle iso askel. Usein lapsuudenkotiin jääminen aiheuttaa samalla lapsen asemaan jäämisen riippumatta iästä. Asuminen lapsuudenkodissa aikuisiällä aiheuttaa lisäksi käytännön ongelmia viimeistään, kun vanhemmat eivät enää kykene huolehtimaan lapsestaan. (Malm ym. 2004,401.)

Koti merkitsee eri ihmisille erilaisia asioita, mutta siihen liitetään usein asioita kuten turvallisuus, oma rauha ja mahdollisuus tehdä itselle tärkeitä asioita. Kehitysvammaiselle ihmiselle sopivan asumismuodon ja oman kodin löytäminen voi olla pitkä ja hankala prosessi, kun pyritään turvaamaan tarvittavat asumisen tukipalvelut. Oikean asumisratkaisun valinnassa palveluiden suunnittelusta ja toimivuuden arvioinnista sekä asumisharjoittelusta voi olla huomattavaa apua.(Lampinen 2007, 159-161.)

4.3 Kehitysvammaisten ihmisten asumista säätelevät kansainväliset sopimukset ja suomalainen lainsäädäntö

Suomi on allekirjoittanut vuonna 2006 YK:n (Yhdistyneet kansakunnat) vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen. Sen keskeisenä sisältönä on vammaisten ihmisten yhdenvertaisen kohtelun turvaaminen kaikilla elämän alueilla ja syrjinnän kieltäminen vammaisuuden perusteella. Jäsenvaltiot veloitetaan takaamaan vammaisille ihmisille samat oikeudet, jotka on eri ihmisoikeussopimuksissa jo aiemmin kaikille ihmisille vahvistettu. Tavoitteena on, että vammaiset ihmiset voivat ilman syrjintää, yhdenvertaisesti osallistua toimintaan muiden joukossa. Kaikilla elämän osa-alueilla toteutetaan ratkaisut ja olosuhteet, joita vammaiset ihmiset tarvitsevat. Vammaisilla ihmisillä tulee olla mahdollisuus valita asuinpaikkansa, -muotonsa sekä kenen kanssa asuvat. (Lampinen 2007, 224.)

YK:n lisäksi toinen keskeinen suomalaiseen vammaispolitiikkaan vaikuttava tahon on Euroopan neuvosto (EN). Euroopan neuvosto on hyväksynyt vuosille 2006- 2015 Euroopan neuvoston Vammaispoliittisen ohjelman. Se on yhteneväinen kansainvälisten vammaisten ihmisten oikeuksia koskevien yleissopimusten kanssa. Toimintaohjeen tärkein tavoite on edistää perusajatusta vammaisten ihmisten mahdollisuudesta osallistua itseään koskevien asioiden päättämiseen. Toimintaohjelman peruseriaatteita ovat vammaisten ihmisten yhtäläiset mahdollisuudet, syrjimättömyys, täysi osallistuminen ja itsenäisyys. (Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2006:18, 27,34-36.)

Kaikkien suomalaisten perusoikeudet on turvattu perustuslailla. Siinä suojataan samoja oikeuksia kuin kansainvälisissä ihmisoikeuksissa. Perustuslaki kieltää kenenkään syrjimisen vammaisuuden perusteella. Kaikkien oikeutta asuntoon tulee edistää ja tukea omatoimisen asumisen järjestämistä. Kaikilla on myös vapaus valita asuinpaikkansa. (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.) Vammaisten ihmisten asumisessa ja tarvittavissa asumispalveluissa on aina kyse perusoikeuksista ja oikeudenmukaisuuden toteutumisesta. Se miten oikeudenmukaisuus toteutuu, riippuu toteuttamisen käytännöstä ja normeista. (Lampinen 2007, 160.)

Kehitysvammaisten ihmisten asumispalveluja säätelevät sosiaalihuoltolaki, laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista sekä laki kehitysvammaisten erityishuollosta. Lakien nojalla toteutetaan yksilöllisiä palveluja ja tukitoimenpiteitä, joiden avulla voidaan parantaa vammaisten henkilöiden toimintaedellytyksiä. (Lampinen 2007, 161).

Sosiaalihuoltolaki on ensisijainen muihin lakeihin nähden. Kehitysvammaisten ihmisten asumispalvelut voidaan järjestää sosiaalihuoltolain perusteella, jos avun tarve on vähäinen. Sosiaalihuollolla tarkoitetaan muun muassa sosiaalipalveluja, joita ovat esimerkiksi asumispalvelut. Sosiaalihuollon tarkoituksena on edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön, perheen sekä yhteisön sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä. (Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710.)

Sosiaalihuoltolaissa asumispalveluilla tarkoitetaan palvelu- ja tukiasumisen järjestämistä. Asumispalveluja annetaan sellaiselle henkilölle, joka tarvitsee erityisestä syystä apua tai tukea asunnon tai asumisensa järjestämisessä. Asumispalveluihin kuuluu myös erilaiset tuki- ja palvelutoiminnot, jotka mahdollistavat vammaisten ihmisten asumisen. Sosiaalihuoltoa pitää ensisijaisesti toteuttaa sellaisilla tukimuodoilla, jotka mahdollistavat itsenäisen asumisen sekä luovat taloudelliset ja muut edellytykset selviytyä omatoimisesti päivittäisistä toiminnoista. (Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710.)

Lain vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. Vammaiseksi ihmiseksi katsotaan henkilö, jolla on vamman tai sairauden johdosta pitkäaikaisia ja erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.)

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista on ensisijainen suhteessa kehitysvammalakiin. Vammaiselle henkilölle tulee laatia palvelusuunnitelma palvelujen ja tukitoimien selvittämiseksi. Suunnitelmaa pitää tarkistaa tarpeen mukaan tai jos vammaisen henkilön palveluntarpeessa tai olosuhteissa tapahtuu muutoksia. Lain nojalla järjestetään muun muassa palveluasumista ja henkilökohtaista apua. Kunnan tulee huolehtia, että vammaisille

ihmisille tarkoitettujen palvelujen ja tukitoimien sisältö ja laajuus vastaa kunnassa esiintyvää tarvetta. Niitä järjestettäessä on otettava huomioon asiakkaan yksilöllinen avun tarve. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.)

Palveluasuminen on tarkoitettu vaikeavammaisille, jotka tarvitsevat jatkuvasti toisen henkilön apua eri vuorokaudenaikoina. Palveluasumiseen kuuluu asunto ja asumiseen liittyvät palvelut, joita henkilö tarvitsee välttämättä suoriutuakseen jokapäiväisistä toimistaan. Palvelujen tarve esiintyy asumiseen liittyvissä toimissa, kuten ruoanlaitto, siivous, hygienia, pukeutuminen, liikkuminen, terveydenhoito ja kuntoutus sekä vapaa-aika. Jos vaikeavammaisen henkilön riittävää huolenpitoa ei voida turvata avohuollolla, kunnalla ei ole erityistä velvollisuutta palveluasumisen eikä henkilökohtaisen avun järjestämiseen. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380 ; Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 18.9.1987/759.)

Asiakas maksaa lain vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista mukaisesta asumisesta vuokraa ja ruokailustaan ateriamaksun. Tukipalvelut, kuten siivousapu, ovat ilmaisia. Myös henkilökunnan ohjaus on asiakkaalle maksutonta. (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 3.8.1992/734.) Käytännössä palveluasuminen voidaan järjestää lapsuudenkodissa, omistus- tai vuokra-asunnossa, ryhmäkodissa tai muussa asumisyksikössä (Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:4, 10.)

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta säättää erityishuollon antamisesta henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluita. Erityishuollolla edistetään vammaisten ihmisten suoriutumista päivittäisistä toiminnoista, hänen omintakeista toimeentuloaan ja sopeutumistaan yhteiskuntaan sekä turvataan hänen tarvitsemansa hoito ja muu huolenpito. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519.)

Erityishuoltoon kuuluu muun muassa tarpeellinen ohjaus ja asumisen järjestäminen sekä muu vastaava yhteiskunnallista sopeutumista edistävä toiminta, henkilökohtaisten apuneuvojen ja apuvälineiden järjestäminen, yksilöllinen hoito

ja muu huolenpito. Jokaiselle erityishuoltoa tarvitsevalle henkilölle laaditaan yksilöllinen erityishuolto-ohjelma. Se tulee laatia yhteistyössä asianomaisen henkilön tai hänen edustajansa kanssa. Ohjelmaa toteutettaessa pyritään sellaisen henkilön asuminen, joka ei voi asua omassa kodissaan, mutta ei tarvitse laitoshuoltoa, järjestämään muulla tavoin. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519.)

Kehitysvammaiset ihmiset asuvat pääsääntöisesti asumisyksiköissä, joissa asuminen ja tarvittavat palvelut muodostavat yhteisen kokonaisuuden (Ympäristöministeriön raportteja 16/2009, 25). Lain kehitysvammaisten erityishuollosta mukaista palveluasumista voidaan järjestää esimerkiksi ryhmäkodissa. Ryhmäkodeissa asumista tukevat ohjaajat. Ryhmäasumisesta on käytössä monia erilaisia nimityksiä, esimerkiksi ryhmäkoti ja asuntola. Ryhmien koko vaihtelee 5-15 henkilön välillä. Henkilökunnan määrää ei ole myös tarkasti määrätty. (Kuntatiedon keskus.) Asukkaiden omien asuintilojen lisäksi asumisyksikköön kuuluu kaikkien asukkaiden yhteiset yleistilat. Henkilökunta on paikalla joko ympärivuorokauden tai ainoastaan päiväsaikaan. (Ympäristöministeriön raportteja 16/2009, 26).

Laeissa (sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710, laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 18.9.1987/759 ja laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519) ei ole jaoteltu kehitysvammaisten ihmisten asumismuotoja. Kunnissa käytetään avopalveluiden asumismuodoista yleisesti jaottelua tuettu, autettu ja ohjattu asuminen (Kuntatiedon keskus). Käsitteitä on käytetty ensimmäistä kertaa vuonna 1984 ilmestyneessä Kehitysvammaliiton selvitystyössä Helsinkiläisten kehitysvammaisten asumis- ja suojatyöntarve (Selvitys saatavilla Kehitysvammaliiton kirjaston Kevali-kokoelmassa). Siinä arvioitiin erilaisten asumisyksiköiden tarvetta. Malli, jonka avulla määriteltiin henkilön toimintakyvyn ja erilaisten asumisjärjestelyjen vaatimusten suhteet, luotiin selvitystyön arvioita varten. (Niemelä & Brandt 2008, 39.)

Asukkaiden yksilölliset ominaisuudet ja tarpeet määrittävät eri asumismuodoissa tarvittavan henkilökunnan ja muut voimavarat. Tuettu asuminen on itsenäistä asumista omassa kodissa, mutta pulmatilanteissa on käytettävissä tukihenkilö. (Kaski ym. 2009, 174.) Tuettu asunto voi esimerkiksi sijaita autetun tai ohjatun asuntolan lähellä, jolloin yksinasuva voi saada tarvittaessa sieltä tukea (Malm

ym. 2004, 382). Autetussa asuminen on sopiva, jos asiakas tarvitsee paljon apua. Henkilökunta on paikalla vuorokauden ympäri. Ohjattu asuminen sopii, jos asukas tarvitsee apua päivittäisissä toimissaan, mutta selviää yöt itsenäisesti. Asumisessa tarvittava tuki sekä lähipalveluiden käytön ohjaus ja hoiva sisältyvät asumispalveluun. (Kaski ym. 2009, 174.) Stakesin tilastojen mukaan vuoden 2007 lopussa ohjatun asumisen yksiköissä oli asiakkaana yhteensä 2131 kehitysvammaista ihmistä (Stakes. Sosiaali- ja terveydenhuollon tilastollinen vuosikirja 2008, 88).

Asumispalveluiden jaottelusta ohjauksen tarpeen mukaan pyritään aikaa myöten luopumaan. Autettu ja ohjattu asuminen eivät aina vastaa asiakkaiden tarpeisiin. Pahin ongelma asumispalveluissa on niiden kyvyttömyys reagoida nopeasti asukkaan tuen tarpeen muutoksiin. Tuen tarpeen kasvaessa tai vähetessä on usein edessä muutto uuteen asuntoon. (Malm ym. 2004,382.)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta turvaa asiakkaan mielipiteiden ja toiveiden huomioon ottamisen ja itsemääräämisen kunnioittamisen. Lain tarkoituksena edistää asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sekä asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta. Asiakkaalla on oikeus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Asiakkaan etu tulee aina ensisijaisesti ottaa huomioon. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.)

Asumispalveluiden muodostama kattava ja perusturvallisuuden takaava kokonaisuus antaa mahdollisuuden vammaisen ihmisen elämänhallinnalle ja valinnoille (Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:4, 31). Asukkaan yksilölliset tarpeet ja rajoitukset sekä elämäntilanne ovat toimivien tukipalveluiden suunnittelun lähtökohta. (Lampinen 2007, 161.) Asumista ja siihen liittyviä palveluita ja tukitoimia tulee tarkastella kokonaisvaltaisesti arkielämään kuuluvina toimintoina. Niistä puhuttaessa ei voida rajoittua ainoastaan asunnossa tapahtuvaan toimintaan. Palveluiden puuttuminen tai huono laatu aiheuttavat ongelmia ja alentavat vammaisen ihmisen elämänlaatua. (Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:4, 29.)

Kunnilla on mahdollisuus itse päättää miten kehitysvammaisten ihmisten asuminen ja tukipalvelut järjestetään. Kuntien välillä esiintyy eroja sekä palveluiden

että ympäristön toimivuudessa. Myös kuntien sisällä esiintyy laatueroja. Ne eivät kuitenkaan saa olla perusteettomia tai muodostua liian suuriksi. Palveluiden sujuvuus, käyttäjälähtöisyys ja toimiva ympäristö muodostavat mahdollisuuden hyvälle asumiselle. (Lampinen 2007, 161.)

Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi vuonna 2003 vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositukset. Kuntien toivotaan hyödyntävän suosituksia kehittäessään vammaisten henkilöiden asumista ja asumispalveluja. Laatusuosituksen tavoitteena on tarjota yksilöllisesti suunniteltuja, joustavia ja riittäviä palveluita ja tukitoimia. Pyrkimyksenä on myös ympäristön, asuntojen ja palveluiden esteettömyys. Vammaisten ihmisten tarpeiden huomioiminen on laadukkaiden asumispalveluiden toteuttamisen edellytyksenä. Suosituksessa esitetään tavoitteita ja keinoja niiden saavuttamiseksi. (Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:4, 12-13.)

Yksilötasolla asumisen laatu näkyy siinä, että kehitysvammaisen henkilö kokee asuntonsa kodikseen. Myös se, että elämänlaadun keskeisimmät ulottuvuudet, kuten yksityisyys, itsemääräämisoikeus, sosiaalinen liittyminen, osallistumismahdollisuudet ja mahdollisuus itsensä toteuttamiseen, arvokkuus sekä turvallisuus, toteutuvat elämässä, on osoitus laadukkaasta asumisesta. Asumisen laadun arvioinnissa tärkein mittari on kehitysvammaisen ihmisen oma kokemus elämänlaadustaan. Kehitysvammaisen henkilön kokemukset ratkaisevat lopulta onko asumisen järjestämisessä onnistuttu. (Niemelä & Brandt 2008, 143.)

Opinnäytetyöni toteuttamispaikkana olevan asuntolan asiakkaiden asuminen on järjestetty lain kehitysvammaisten erityishuollosta mukaisesti. Kaikille asukkaille on laadittu erityishuolto-ohjelma. Asuntola on ohjatun asumisen yksikkö. Henkilökunta on paikalla päiväsaikaan, yöllä ei ole valvontaa.

4.4 Kohti kehitysvammaisten ihmisten yksilöllisempää asumista

Laitoshoitoa yksilöllisempiin asumispalveluihin siirtyminen on tällä hetkellä maailmanlaajuisesti tunnistettu vammaispoliittinen haaste. Ratkaisun perustana ovat ihmisoikeudet. Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi vuonna 2008 selvityksen Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen – Pitkäaikaisesta laitosasumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Raportti antaa suosituksia kehitysvammaisten henkilöiden asumis- ja tukipalvelujen kehittämiseksi. Lisäksi siinä esitetään toimia siirtymiseksi laitoshoidosta avopalveluihin perustuvaan palvelujärjestelmään. (Niemelä & Brandt 2008, 3.)

Raportin selvityshenkilö Markku Niemelä ehdottaa raportissa, että kehitysvammaisten ihmisten asumiskäsitteessä erotetaan asumisratkaisu, asunto ja asumisen tarvittavat palvelut. Asuminen järjestäminen pitää suunnitella huolellisesti ja asumisen sekä tuen tarpeet selvittää pitkäjänteisesti. Palvelusuunnittelu, joka kokoaa eri suunnitelmat, toimii pohjana kuntien tekemille tarvearvioinnille. Laitospalveluista siirrytään avopalveluihin seuraavan kymmenen vuoden aikana. Muutama erityiskysymyksiin keskittyvä laitos on osana terveydenhuoltoa. Asuntoja hankitaan vuosittain 600 laitoshoidon korvaamiseksi ja muuhun asumistarpeeseen vastaamiseksi. Palvelut, joita asumiseen tarvitaan, tuotetaan henkilökohtaisen avun ja tuen näkökulmasta. Avustajajärjestelmiä kehitetään ja otetaan käyttöön hiljalleen. Kehitysvammaisiin lapsiin kiinnitetään erityisesti huomiota. Perheiden tukeminen on keskeisintä heidän tukemisessaan. (Niemelä & Brandt 2008, 3.)

Yhteistoiminta, jossa useat eri toimijat jakavat vastuuta ja tekevät oman osansa asumisen kehittämisen vaatimista toimista, on edellytyksenä kehitysvammaisten ihmisten yksilölliselle asumiselle. Lisäksi tarvitaan myös taloudellista panostusta ja osaamisen kehittämistä. Kehitysvammaisten asumiskysymysten ratkaisemisessa on oleellista julkisen vallan vastuu. Julkisen vallan tehtävinä pidetään asuntojen hankkimista ja tukipalvelujen järjestämisen edistämistä ja tukemista. (Niemelä & Brandt 2008, 4.)

Vammaispalvelulain muutoksella, joka astui voimaan syyskuussa 2009, pyritään edistämään vaikeavammaisten yhdenvertaisuutta sekä muita perus- ja ihmisoikeuksia. Tavoitteena on lisäksi vaikeavammaisten ihmisten itsenäisyyden, itsemääräämisen ja mahdollisuuksien yhteiskunnan eri toimiin osallistumisen edistäminen. Muutos merkitsi myös panostusta henkilökohtainen avustaja- järjestelmään. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Kuntainfo 4/2009.)

Henkilökohtainen avustaja on yksi tapa, jolla mahdollistetaan ihmisen tarvitsema apu (Niemi & Brandt 2008, 40). Vammaispalvelulaissa henkilökohtainen apu on määritelty vaikeavammaisen henkilön välttämättömäksi avustamiseksi kotona ja kodin ulkopuolella päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa, harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä. Avun tarkoitus on tukea vaikeavammaisen omien valintojen toteuttamista elämän eri toiminnoissa. Vaikeavammaisella ihmisellä pitää olla voimavaroja määrittää avun sisältö ja toteutustapa, jotta henkilökohtaista apua voidaan järjestää. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.)

Apua järjestettäessä vaikeavammaisena ihmisenä pidetään henkilöä, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden vuoksi välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua suoriutuakseen elämän eri toiminnoista. Henkilökohtainen apu tulee järjestää siinä laajuudessa kuin henkilö sitä välttämättä tarvitsee päivittäisiä toimia, opiskelua ja työtä varten. Avun järjestämistavoista ja sitä järjestettäessä henkilön oma mielipide ja toivomukset sekä palvelusuunnitelmassa määritelty yksilöllisen avun tarve ja elämäntilanne on otettava kokonaisuudessaan huomioon. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.)

Palvelujärjestelmää, joka perustuu henkilökohtaisiin avustajiin, pidetään vammaisten henkilöiden itsenäisyyden parhaana takaajana. Sen avulla voidaan helpottaa ja lisätä vammaisten henkilöiden osallistumista jokapäiväisen elämän toimintoihin kotona, vapaa aikana ja koulussa tai työssä. Jotta se toimii hyvin, henkilökohtainen avustaja- järjestelmän täytyy olla riittävästi resursoitu. (Björkman & Teikari 2006, 22.)

Haaste, johon tulisi tarttua, on kehitysvammaisten ihmisten asumista ja siihen tarvittavien tukipalvelujen kehittäminen yksilöllisen asumisen periaatteiden mukaisesti. Palvelujen tavoitteena tulisi olla joustavien tukipalvelujen tarjoaminen. Niiden tulisi mahdollistaa kehitysvammaisten henkilöiden eläminen heidän itse haluamallaan tavalla, ja tarvittava apu, tuki ja suoja. (Niemelä & Brandt 2008, 43.)

6. HAASTATTELUJEN TOTEUTUS JA TULOKSET

6.1 Haastattelujen tekeminen ja haastateltavat

Osallistuin asuntolassa asukaspalaveriin, jossa kerroin tekeväni opinnäytetyötä. Kerroin asukkaille mitä ja miksi tutkin sekä haastatteluiden toteutuksesta. Alkuperäisenä tarkoituksena oli haastatella kahdeksaa asiakasta, mutta haastateltavaksi valikoitui suostumuksen mukaan kolme naispuolista ja kaksi miespuolista henkilöä. Kolme asiakasta kieltäytyi haastattelusta. Suostumuksen haastatteluun antoivat asiakkaat itse. Haastatteluun osallistuvilta kysyin luvan haastatteluun sekä suullisesti että kirjallisesti (Haastattelulupa kaavake liitteenä 1). Käytin molempia tapoja, koska halusin kertoa tarkemmin opinnäytetyöstäni ja varmistaa, että haastateltavat ymmärtävät mitä tutkin ja miksi.

En käsittele haastateltavien kehitysvamman muotoa ja syitä tarkemmin, koska en kokenut niitä tutkimukseni kannalta merkittäviksi. Iältään haastateltavat olivat 35-65 -vuotiaita. Haastatteluhetkellä he olivat asuneet ohjatussa asuntolassa muutamasta vuodesta yli 10 vuoteen.

Tein listan kysymyksiä, joiden avulla keskustelin haastateltavien kanssa (Haastattelukysymykset liitteenä 2). Haastattelukysymykseni muotoutuivat tutkimuskysymysten mukaisesti kolmeksi teema-alueeksi, ohjauksen tarve, kokemus asumisesta ja toiveet tulevaisuudesta. Kysymysten muotoilussa hyödynsin asuntolassa useampia vuosia sitten toteutettuja asiakastyytyväisyys-kyselyjä. Aiemmat selvitykset asiakkaiden kokemuksista ovat olleet kyselyitä, jotka henkilökunta on asiakkaiden kanssa yhdessä täyttänyt.

Haastattelut toteutettiin asiakkaiden kotona, jotta ympäristö olisi uudessa tilanteessa haastateltaville mahdollisimman luonnollinen ja turvallinen. Taltioin haastattelut nauhurilla, jotta pystyin keskittymään asiakkaan haastatteluun. Vastustusten kirjaaminen olisi mielestäni häirinnyt keskustelun kulkua. Kerroin nauhurin käytöstä pyytäessäni haastattelulupaa. Haastattelun aluksi myös näytin asiakkaalle nauhurin toimintaa ja varmistin, että hän ymmärtää puheen taltioituvan siihen.

Haastatteluaika sovittiin asiakkaalle sopivaksi päiväksi ja kyseisen päivän rytmiin sopivaksi. Jokaiseen haastatteluun varattiin aikaa useampi tunti. Koska haastateltavilla saattaa olla vaikeuksia puheen ymmärtämisessä tai tuottamisessa, haastattelutilanteen on hyvä olla rauhallinen ja kiireetön. Kaikissa haastatteluissa aikaa kului kuitenkin melko vähän, puolesta tunnista enintään puoleentoista tuntiin.

6.2 Haastateltavien ohjauksen tarve

Haastatteluihin osallistui viisi ohjatussa asuntolassa asuvaa aikuista kehitysvammaista henkilöä. Kysyin haastateltavilta heidän käsitystään siitä, mitä ohjattu asuminen käytännössä tarkoittaa. Jotkut haastateltavat sanoivat sen selittämisen olevan vaikeaa ja toiset eivät osanneet sitä ollenkaan kertoa. Kaksi haastateltavaa mainitsi ohjatun asumisen tarjoavan apua päivittäisissä toiminnoissa.

Kaikilla asukkailla oli omat lähtökohtansa ja syynsä ohjatussa asuntolassa asumiseen. Syiksi asukkaat mainitsivat vanhempien ikääntymisen, halun itsenäistyä lapsuudenkodista sekä avun tarpeen erilaisissa päivittäisissä toiminnoissa.

Kysyin asukkailta missä asioissa ja arjen toiminnoissa he kokevat tarvitsevansa tukea ja ohjausta sekä missä he mielestään eivät sitä tarvitse. Kysyin myös haluaisivatko asukkaat joissain asioissa nykyistä enemmän tai vähemmän ohjausta. Jaottelin arjen toiminnot seuraaviksi osa-alueiksi: ruoanlaitto, siivous, hygienia, rahankäyttö, asioiden hoito, vapaa-aika ja sosiaaliset suhteet.

Avun tarve eri asioissa oli yksilöllistä. Neljällä haastateltavalla oli osa-alueita, joissa he kokivat selviävänsä itsenäisesti, mutta myös osa-alueita, joilla he tarvitsivat ohjausta. Yksi asukas kertoi pärjäävänsä kaikissa arjen eri toiminnoissa lähes täysin itsenäisesti. Kolme vastaajista kertoi tarvitsevansa ohjausta ruoanlaitossa. Kaksi henkilöä sanoi tarvitsevansa ohjausta myös siivouksessa ja yksi mainitsi tarvitsevansa tukea pyykinpesussa. Siivouksesta haastateltavat mainitsivat tarkemmin jääkaapin sulatuksen, ikkunoiden pesun sekä vaatehuoneen

järjestämisen. Yksi vastaaja kertoi tarvitsevänsä apua myös fyysisissä töissä, kuten tavaroiden nostamisessa ja siirtämisessä.

Kaksi haastateltavaa kertoi, että ei tarvitse apua rahankäytössä. Loput sanoivat tarvitsevänsä siinä ohjausta. Haastateltavat sanoivat, että vaikeuksia on muun muassa rahojen tunnistamisessa, niiden arvon ymmärtämisessä ja laskemisessa. Yleensä asioiden hoidossa kolme henkilöä mainitsi tarvitsevänsä ohjaajan tukea. Heillä oli vaikeuksia esimerkiksi pankissa asioimisessa ja sopivan kokoisten vaatteiden ostamisessa. Kaikki haastateltavat sanoivat osaavansa hoitaa hygieniaansa itsenäisesti.

Vapaa-ajan järjestämiseen ei kukaan vastaajista sanonut tarvitsevänsä ohjausta. Kaikki mainitsivat, että heillä on vapaa-aikanaan mielekästä tekemistä ja harrastuksia. Niitä olivat esimerkiksi lukeminen, television katselu, pelikonsolilla pelaaminen ja askartelu.

Sosiaalisissa suhteissa kolme vastaajista kertoi tarvitsevänsä välillä henkilökunnan ohjausta. Tukea asukkaat kertoivat tarvitsevänsä riitatilanteissa toisten asukkaiden kanssa. Yksi haastateltavista sanoi pyrkivänsä ratkaisemaan tilanteita ensin itsenäisesti, mutta tarvittaessa kääntyvänsä ohjaajien puoleen.

Nykyistä enemmän ohjausta vastaajat halusivat ruoanlaitossa, pyykinpesussa, asioiden hoidossa ja raha-asioissa sekä sosiaalisissa suhteissa. Yksi vastaajista sanoi, ettei tarvitse missään asiassa enempää ohjausta. Nykyistä vähemmän ohjausta haastateltavat mainitsivat tarvitsevänsä yksittäisissä asioissa, kuten pyykinpesu, siivous ja asioiden hoito. Kaikilla vastaajilla oli yksilölliset vahvuutensa sekä asioita, joissa he kertoivat tarvitsevänsä enemmän ohjausta.

6.3 Haastateltavien mahdollisuus vaikuttaa asumiseen

Pyrin selvittämään miten asukkaat kokevat asuntolan säännöt ja työtehtävät. Lisäksi kysyin miten asukkaat kokevat vaikutusmahdollisuutensa itseään koskeviin ja asuntolaan liittyviin asioihin. Kysyin voivatko he mielestään vaikuttaa niihin riittävästi ja onko heillä niihin mitään muutosehdotuksia. Kysyin myös kokevatko asukkaat voivansa puhua asuntolan henkilökunnalle omista asioistaan.

Koska asuntola on asiakkaiden koti, on heillä oltava mahdollisuus vaikuttaa asioihin ja toimintatapoihin. Vastaajista kolme sanoivat olevansa täysin tyytyväistä asuntolassa oleviin sääntöihin ja työtehtäviin. Yksi vastaaja toivoi, että aikaa peseytymiseen olisi enemmän. Kaksi asukasta kertoi pitävänsä huolenpitoa toisinaan liioiteltuna. Muut vastaajat sanoivat, että eivät keksi asuntolan toimintatapoihin muutoksia.

Haastateltavista kaksi sanoi voivansa vaikuttaa omiin asioihinsa riittävästi. Kaksi henkilöä kertoi haluavansa vaikuttaa omiin raha-asioihinsa enemmän. Yksi haastateltava sanoi haluavansa vaikuttaa itseään koskeviin asioihin enemmän, mutta ei osannut eritellä asiaa tarkemmin.

Neljä haastateltavista kertoi voivansa vaikuttaa asuntolaan liittyviin asioihin riittävästi. Yksi asukas sanoi, ettei voi vaikuttaa asuntolan asioihin. Hänen mielestään asioista ei kysytä hänen mielipidettään. Hän sanoi, että asuntola ei ole viihtyisä eikä hän pidä muista asukkaista ja sanoi, että toivoo enemmän ohjaajien huomiota. Neljä henkilöä sanoi voivansa puhua omista asioistaan henkilökunnalle. He kertoivat puhumisen henkilökohtaisista asioistaan ohjaajien kanssa olevan luontevaa. Yksi henkilö sanoi, että henkilökunta ei aina jaksaa kuunnella hänen puhumistaan.

6.4 Haastateltavien toiveet asumisesta tulevaisuudessa

Haastattelukysymyksissäni oli kysymyksiä, joilla halusin selvittää miten asukkaat kokevat tämän hetkisen asumisensa ohjatussa asuntolassa ja miten he ajattelevat asuvansa jatkossa. Kolme haastateltavaa mainitsi nykyisen asumismuotonsa olevan tällä hetkellä itselleen sopiva. Yksi asukas kertoi nykyisen asuntonsa eduksi sen sijainnin. Hän sanoi, että kaikki tarvittavat palvelut ovat riittävän lähellä.

Yksi asukas kertoi nykyisen asuntonsa sopivuudesta kysyttäessä haluavansa itsenäiseen asuntoon. Hän kertoi haluavansa enemmän itsenäisyyttä. Toinen asukas sanoi myös, että ei pidä asuntolassa asumisesta ja eikä myöskään pidä sitä itselleen sopivana.

Kysyin myös haluavatko asiakkaat jatkossa asua edelleen ohjatussa asuntolassa vai muuttaa enemmän tai vähemmän tuettuun asumismuotoon. Kaikki vastaajat sanoivat haluavansa tulevaisuudessa asumaan itsenäisesti omaan asuntoon. Yksi vastaaja toivoi itsenäiseen asumiseen myös tarvittaessa tukea.

Kysyin lisäksi mitä itsenäinen asuminen vastaajille merkitsee. He mainitsivat mahdollisuuden tehdä itsenäisiä valintoja ja päätöksiä. He kertoivat myös arjessa itsenäisesti toimimisen olevan tärkeä asia.

7. OPINNÄYTETYÖN TARKASTELUA

7.1 Tutkimustulosten tarkastelua

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia asumisen merkitystä hyvinvoinnille aikuisten kehitysvammaisten ihmisten näkökulmasta. Tutkimusta varten haastateltiin viittä ohjatussa asuntolassa asuvaa aikuista kehitysvammaista ihmistä. Haastattelussa tuli esiin hyvinvoinnin osa-alueisiin kuten olosuhteet, ihmissuhteet ja mielekäs toiminta, liittyviä asioita.

Kaikilla asukkailla oli omat lähtökohtansa ja syynsä ohjatussa asuntolassa asumiseen. Haastattelussa nousi esiin vanhempien ikääntyminen, oma halu itsenäistyä sekä avun tarve päivittäisissä toimissa. Vastauksista voi päätellä, että asiakkaiden elämäntilanteet ovat erilaisia ja tarve asunnolle ja asumispalveluille tulee yksilöllisistä syistä. Tilanteella, josta asukas on asuntolaan tullut, voi olla vaikutusta asukkaan kokemukseen nykyisessä kodissaan asumiseen. Jos asukas on itse halunnut muuttoa, voi kokemus asumisesta olla erilainen, kuin asukkaalla, joka on joutunut vastentahtoisesti muuttamaan lapsuudenkodistaan vanhempien ikääntymisen vuoksi.

Haastattelussa ilmeni, että asuntola sijaitsee riittävän lähellä palveluita. Yksi asukas koki sen olevan hyvä puoli asumisessaan. Mahdollisuus käyttää lähipalveluja itsenäisesti on asiakkaan näkökulmasta tärkeä asia.

Asuntolassa on tiettyjä toimintatapoja ja sääntöjä, joita kaikki asukkaat noudattavat. Ne ovat tietyissä asioissa tarpeellisia, jotta yhteiselämä sujuu mutkattomasti. Vastauksista voisi päätellä, että asukkaat, jotka kokivat säännöt ja toimintatavat toimiviksi, kokevat niiden sopivan omiin tarpeisiinsa. Tyytymättömyys toimintatapoihin johtuu niiden yhteen sopimattomuudesta asiakkaan kokemukseen omista tarpeistaan. Asiakas ei koe niitä oman hyvinvointinsa kannalta merkittäviksi. Lisäksi voi ajatella, että omiin tarpeisiin vastaavat toimintatavat luovat asiakkaalle turvallisuudentunnetta ja luottamusta omiin kykyihin.

Asiakkaiden selviytyminen ja avun tarve arkipäivän eri toiminnoissa oli yksilöllistä. Arjen tilanteet, joissa asiakkaat kokivat pärjäävänsä, ovat varmasti mielekkäitä. Asiakkaat mainitsivat myös asioita, joilla he halusivat nykyistä enemmän ohjausta. Nämä osa-alueet eivät ehkä ole asiakkaiden mielestä niin miellyttäviä, mutta niiden opettelu johtaa kuitenkin nykyistä suurempaan itsenäisyyteen. Haastatteluissa mainittiin vapaa-aika osa-alueena, jolla kukaan haastateltavista ei kokenut tarvitsevansa ohjausta. Kaikilla sanoivat, että heillä on mielekästä toimintaa vapaa-ajalla. Se on merkittävä osa hyvinvointia.

Haastatteluissa asiakkaat kertoivat tarvitsevansa ohjausta erilaisissa arkipäiväänsä liittyvissä asioissa, esimerkiksi raha-asioissa. Samanaikaisesti he halusivat niissä samoissa asioissa kuitenkin lisää päätäntävaltaa. Vaikka asiakkaat eivät ymmärrä esimerkiksi rahan arvoa, he haluavat kuitenkin itsenäisesti päättää mihin sitä käyttävät. Tuloksista voi päätellä, että vaikka asiakkaat tarvitsevat toisen ihmisen tukea erilaisissa arkeensa kuuluvissa asioissa ja toiminnoissa, he haluavat itsenäisesti päättää mitä ja miten erilaisia asioita tekevät. Tässä korostuu asiakkaiden itsemääräämisen merkitys.

Koska asuntola on asiakkaiden koti, on heillä oltava mahdollisuus vaikuttaa siihen liittyviin asioihin. Kokemus siitä, että voi vaikuttaa omiin ja asumisympäristönsä asioihinsa vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin. Haastattelut osoittivat, että kaikki asiakkaat eivät ole täysin tyytyväisiä kaikkiin asumiseensa liittyviin asioihin tai asumiseensa yleensä. Yksi asukas ei pitänyt asuntolassa asumisesta, ei pitänyt vaikutusmahdollisuuksistaan eikä kokenut asumismuotoa itselleen sopivaksi, vaikka ymmärsi tarvitsevansa tukea arkipäivän toiminnoissa. Johtopäätöksenä voi sanoa, että kaikkien asumiseen liittyvien asioiden tulee vastata tarpeisiin tyydyttävällä tavalla, jotta asumisenkokonaisuus koetaan tyydyttäväksi. Tässä korostuu se, että vaikka ulkoiset olosuhteet olisivatkin kaikille samat, ei se tarkoita, että kaikki ihmiset kokevat hyvinvointinsa olevan hyvä.

Suhde asuntolan henkilökuntaan on tärkeä ihmissuhde asiakkaiden elämässä. Asiakkaat saavat heiltä ohjausta ja tukea arkipäivän eri toiminnoissa päivittäin. Jos näin oleellinen ihmissuhde ei toimi, sillä on huomattava vaikutus asiakkaan hyvinvoinnille. Haastateltavat kertoivat voivansa puhua asioistaan henkilökunnalle. Asiakkaiden ja henkilökunnan välillä oli sellainen luottamussuhde, että asiakkaat kokevat voivansa turvautua heidän apuunsa. Yksi asiakas kertoi, että

ei voi aina puhua asioistaan, koska hänestä tuntuu, että häntä ei jakseta kuunnella. Lisäksi hän toivoi henkilökunnan huomiota lisää. Asiakas koki suhteen aika ajoin toimivaksi, mutta toisinaan se ei vastannut hänen odotuksiinsa.

Asuntolan henkilökunnan lisäksi asuntolan asiakkaat ovat osana toistensa jokapäiväistä elämää. Sillä, että tulee asuinkumppaneidensa kanssa toimeen, on merkittävä vaikutus ihmisten hyvinvointiin. Haastateltavat mainitsivat tarvitsevänsä joskus henkilökunnan apua toisten asukkaiden kanssa tulleiden ristiriitailanteiden selvittämisessä. Merkitystä on sillä, miten tilanteet hoidetaan ja ongelmat selvitetään. Yksi asukas kertoi, että ei pidä asuntolan muista asukkaista. Koska hän on jatkuvasti tekemisissä ihmisten kanssa, joista ei pidä, se vaikuttaa hänen hyvinvointiinsa negatiivisesti.

Haastattelujen tuloksista voi yhteenvedona todeta, että asiakkaat kokivat itsenäisyyden merkittävimmäksi asiaksi oman hyvinvointinsa kannalta. Heillä oli toiveena tulevaisuudessa nykyistä suurempi itsenäisyys, mahdollisuus omaan kotiin, itsenäisiin päätöksiin ja arjessa toimimiseen. Vaikka asukkaat puhuivat lyhyesti, he osasivat kuitenkin kuvata omaa avun tarvettaan. Se, että asiakas osaa kertoa minkälaisissa asioissa apua tarvitsee, on tärkeää itsenäiseen asumiseen siirryttäessä.

Tutkimusten tuloksia voidaan hyödyntää toiminnan kehittämisessä. Asumista voidaan kehittää yksilötasolla keskittymällä jokaiseen asukkaaseen erikseen. Hyvinvointia tulisi tarkastella jokaisen asukkaan omasta näkökulmasta. Olisi tärkeää selvittää kaikkien asukkaiden omat näkemykset tarpeistaan ja hyvinvoinnistaan. Asiakkaiden tarpeita, toiveita ja tavoitteita arvioidaan yleensä määräajoin. Lisäksi asiakkaiden yksilölliset tarpeet pitäisi ottaa huomioon arkipäivän toiminnassa. Asiakkaiden tarpeista ja toiveista voi keskustella asiakkaiden kanssa päivittäisten toimien aikana ja erilaisissa ohjaustilanteissa.

Asiakkaille laaditaan lain kehitysvammaisten erityishuollosta mukainen erityishuolto-ohjelma, mutta sen lisäksi voisi olla lyhyemmän aikavälin, esimerkiksi päivä tai viikkokohtaisia, tavoitteita ja päämääriä. Kaikki asukkaat toivoivat tulevaisuudessa asuvansa itsenäisesti omassa asunnossaan. Heidän tarpeistaan ja mahdollisuuksistaan voi tehdä kartoituksen, jonka avulla selvitetään millä tavoin tämä hyvinvoinnille tärkeä osa-alue on mahdollista saavuttaa. Sen perusteella voidaan muodostaa asiakkaalle henkilökohtaisia tavoitteita, joilla pyritään ny-

kyistä suurempaan itsenäisyyteen ja kohti omaa asuntoa. Itsenäisyyttä olisi hyvä harjoitella siinä ympäristössä, missä asiakas taitoja tarvitsee. On mahdollista, että osaaminen ei siirry, jos arkipäivän taitoja harjoitellaan muualla kuin tutussa toimintaympäristössä. Asiakkaan koti ei saa kuitenkaan muodostua ainoastaan paikaksi, jossa loputtomasti harjoitellaan erilaisia asioita. Asiakkaan ehtoilla eteneminen ja itsemäärääminen on tässäkin huomioitava asia. Itsenäisyyden harjoitteluun tarvittaisiin erityinen suunnitelma tai erityinen ohjaaja, joka arkipäivän taitoja opettaa, jotta olisi mahdollisuus keskittyä asiakkaaseen kokonaisvaltaisesti. Tämä vaatii kuitenkin henkilöstöresursseja, joita on vaikea saada käyttöön riittävästi.

Jotta asukkaat voivat vaikuttaa omaan elämäänsä ja hyvinvointiinsa, heille on annettava siihen mahdollisuus. Asiakkaiden todellisia mielipiteitä voi olla ongelmallista saada selville. Asiakkaiden kyvyt eivät aina riitä oman mielipiteensä ilmaisemiseen. Kehitysvammaisen ihmisen läheisillä, avustajilla tai esimerkiksi asuntolan henkilökunnalla on tärkeä rooli asiakkaiden kokemusten ja toiveiden selvittämisessä. Niiden selvittämiseen on keskityttävä kunnolla ja varattava riittävästi aikaa.

7.2 Eettisyys

En käytä työssäni tutkimuskaupungista, asuntolasta ja haastatteluihin osallistujista heidän oikeita nimiään suojellakseni heidän yksityisyyttään. Purkaessani haastattelut kirjalliseen muotoon muutin tiedot, joista osallistujat voisi tunnistaa. Säilytin aineistoa sekä hävitin sen opinnäytetyöni valmistuttua asianmukaisesti. En myöskään käytä työssäni suoria lainauksia, varmistaakseni haastateltavien henkilöllisyyksien salassa pysymisen.

Haastatteluun osallistujat valikoituivat suostumuksen mukaan. Kahdeksasta ihmisestä viisi antoi luvan haastatteluun. Haastateltavilla voi olla eri syitä haastatteluun suostumiseen tai siitä kieltäytymiseen. On syytä pohtia suostuivatko haastatteluun ne, jotka ovat tyytyväisiä elämäänsä asuntolassa vai vaikuttiko osallistumiseen esimerkiksi rohkeus kertoa omista mielipiteistä.

Tunsin haastattelemani asiakkaat entuudestaan opiskeluideni kautta. Sillä saattaa myös olla jonkinlaisia vaikutuksia tutkimustuloksiin. Haastattelijan tuttuus on voinut vaikuttaa niin, että asiakkaat puhuivat vapautuneemmin tai eivät ehkä kertoneet todellisia mielipiteitään juuri samasta syystä.

Haastateltavat olivat kehitysvammaisia ihmisiä, joilla voi olla vaikeuksia asioiden ymmärtämisessä ja ilmaisemisessa. Vastausten luotettavuuteen voi vaikuttaa se, että haastateltava ei ymmärrä kysymyksiä. Jos koin, että asiakas ei ymmärtänyt kysymystä tai hänellä oli vaikea vastata siihen, esitin tarkentavia kysymyksiä ja annoin haastateltavan rauhassa miettiä asiaa. On myös mahdollista, että haastateltavat eivät halua kertoa tutkittavasta aiheesta ja itsestään kysyttävää tietoa.

Tutkijan puolueettomuus on tärkeää. Halusin käsitellä opinnäytetyössäni asiakkaiden näkökulmaa. Kun lähdin tekemään tutkimusta, odotin hieman negatiivisempia kokemuksia mitä sain tulokseksi. Pyrin kuitenkin unohtamaan omat ennako-odotukseni ja suhtautumaan asiakkaiden kokemuksiin avoimesti. Haastattelutilanteessa yksi asiakkaista kysyi mielipidettäni asumiseensa liittyviin asioihin. En ottanut asiaan kantaa, jotta en kommentteillani vaikuttaisi asiakkaan vastauksiin ja samalla tutkimuksen tuloksiin.

Haastateltavien määrä ei ole opinnäytetyössäni kovin suuri ja vastaukset ovat lyhyitä. On huomioitava, että kaikki haastateltavat eivät välttämättä kykene ilmaisemaan itseään niin monipuolisesti kuin ehkä haluaisivat. Oma kokemattomuuteni haastattelijana on varmasti myös vaikuttanut aineiston laajuuteen. Vastaukset olisivat voineet olla pidempiä, jos olisin osannut esittää sujuvammin lisäkysymyksiä.

8. OMAN TYÖN ARVIOINTI

Opinnäytetyön tekeminen on ollut pitkä prosessi. Kokonaisuudessaan sen alusta loppuun vieminen kesti yli puolitoista vuotta. Välillä on ollut motivaatio hukassa ja välillä aikaa vei oma perhe ja sen kasvaminen. Työn tekeminen on ollut kaikin puolin haastavaa. Ajatustyön lisäksi kirjallisuuteen perehtyminen vei yllättävän paljon aikaa. Työtä tehdessä on saanut tutustua omiin voimavaroihin ja rajoituksiin. Koska tein opinnäytetyön yksin, ei ollut myöskään ketään, kuka olisi potkinut eteenpäin ja pakottanut jatkamaan työntekoa.

Olen haastattelijana melko kokematon. Olisin varmasti saanut laajempia vastauksia, jos olisin osannut esittää sujuvammin lisäkysymyksiä. Oma kokemattomuuteni haastattelijana oli ehkä osatekijä vastausten niukkuuteen. Seurasin kysymyksiäni liian tiukasti. Noudatin liian tiukasti perinteisen haastattelun muotoa, vapaamuotoisempi keskustelu olisi todennäköisesti antanut monipuolisempia vastauksia. Haastattelutilanteeseen perehtyminen ja sen harjoittelu olisi ollut eduksi.

Lisäksi asiakkaiden kehitysvammaisuuden olisi voinut huomioida paremmin kysymysten asettelussa ja haastattelutilanteessa. Haastattelujen jälkeen epäröin, että sainko lainkaan vastauksia tutkimuskysymyksiini. Kun purin aineistoa, olin yllättynyt kuinka hyvin tietoa olin kuitenkin saanut kerättyä epäilyksistäni huolimatta. Haastattelut olisi voinut toteuttaa kahteen kertaan, niin aineistoa olisi voinut toisella kerralla täydentää.

Opinnäytetyöni aihetta olisi ollut mahdollista tutkia paljon laajemmin ja yksityiskohtaisemmin, mitä omassa tutkimuksessa onnistuin. Opinnäytetyössä olisi voinut keskittyä moneen eri näkökulmaan. Työssä voisi keskittyä yksittäiseen arjen osa-alueeseen ja tutkia siinä tarvittavaa tukea ja miten voidaan parhaiten vastata asiakkaan tarpeisiin valitulla alueella. Lisäksi opinnäytetyön tuloksia olisi voinut tarkastella esimerkiksi huomioiden asiakkaiden iät ja sukupuolen sekä ajan, jonka asiakkaat ovat asuneet asuntolassa.

Mahdollisena jatkotutkimuksena voisi tehdä haastatteluja useammassa eri ohjatun asumisen yksikössä ja vertailla niiden tuloksia. Mielenkiintoista olisi myös selvittää, miten kehitysvammaiset ihmiset ymmärtävät erilaisia käsitteitä ja mi-

ten niitä on heille selvitetty. Haastatteluissa kävi ilmi, että kaikki eivät osanneet tarkasti kertoa mitä ohjattu asuminen tarkoittaa. Tästä voi päätellä, että kaikki asukkaat eivät joko ymmärtäneet ohjatun asumisen käsitettä, he eivät vain osanneet sitä omin sanoin kertoa tai he eivät tienneet mitä ohjattu asuminen käytännössä tarkoittaa. Onko sen määrittelyllä asiakkaille todellista merkitystä? Asiakkaiden on ainakin ymmärrettävä asumisensa ja palveluiden merkitys käytännössä, jotta he voivat tehdä todellisia päätöksiä asumiseensa liittyen.

Pohdin myös haastattelun toteutusta ja haastateltavien kykyä ilmaista itseään haluamallaan ja tarkoittamallaan tavalla. Yksi jatkotutkimuksen aihe voisi olla myös haastatteluiden toteuttaminen erilaisilla menetelmillä, kuten esimerkiksi kuvia apuna käyttäen. Niin saataisiin tietoa kokemuksista ja toiveista asiakkailta, joilla on vaikeuksia ilmaista itseään.

Kehitysvammaisten ihmisten elämän laadun arviointi on haasteellista. Kehitysvammaisten ihmisten on toisinaan vaikea ilmaista itseään. Kokemus siitä, että elämän eri osa-alueet vastaavat omiin tarpeisiin ja toiveisiin, on jokaisen ihmisen perusoikeus. Opinnäytetyön tekeminen antoi minulle kokemusta omasta työstäni sosionomina asiakkaan näkökulmasta. Se on arvokasta tietoa. Toivon myös, että muutkin kehitysvammaisuudesta kiinnostuneet hyötyvät työstäni tai kiinnostuvat alasta ja innostuvat asiakkaiden näkökulmasta.

LÄHTEET

Allardt Erik. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.

Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 18.9.1987/759.

Björkman Marjaliisa, Teikari Martti. 2006. Vammaisuus ja itsenäinen asuminen. Vammaisten asumisen kehittämisprojektin loppuraportti. Asumispalvelusäätiö ASPA. ASPA- julkaisuja 1. Verkkojulkaisu http://www.aspapalvelut.fi/files/423/itsenainen_asuminen.pdf. Tulostettu 30.10.2009.

Niemelä Markku, Brandt Krista. (toim.) 2008. Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen – Pitkäaikaisesta laitosasumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007: 73. Helsinki: Yliopistopaino. Verkkojulkaisu http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-4061.pdf&title=Kehitysvammaisten_yksilollinen_asuminen__Pitkaaikaisesta_laitosasumisesta_kohti_yksilollisempia_asumisratkaisuja_fi.pdf. Tulostettu 8.8.2009.

Eskola Jari, Suoranta Juha. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Gummerus.

Haarni Ilka. 2006. Keskenikäistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa. Stakesin raportteja 6/2006. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- kehittämisskeskus Stakes. Helsinki: Valopaino Oy. Verkkojulkaisu <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/R6-2006-VERKKO.pdf>. Luettu 12.11.2009.

Kaski Markus(toim.), Manninen Anja, Pihko Helena. 2009. Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY.

Kehitysvammaisten tukiliitto. Me Itse ry:n henkinen hyvinvointi -julkilausuma. Verkossa <http://www.kvtl.fi/tiedostot/teemaviikonjulkilausuma2009.pdf>. Luettu 15.11.2009.

Kuntatiedon keskus. Kunnat.net. Kehitysvammahuolto. Asumispalvelut. http://www.kunnat.net/k_peruslistasivu.asp?path=1;29;353;140940;115820;70468;115837. Luettu 18.11.2009.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 3.8.1992/734.

Lampinen Reija. 2007. Omat polut! Vammaisesta lapsesta täysvaltaiseksi aikuiseksi. Helsinki: Edita Prima Oy.

Malm Marita, Mantero Marja., Repo Marjo. & Talvela Eeva-Liisa. 2004. Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Porvoo: WSOY.

Rissanen Paavo, Kallaranta Tapani & Suikkanen Asko. (toim.) 2008. Kuntoutus. Keuruu: Duodecim.

Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710.

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Sosiaali- ja terveydenhuollon tilastollinen vuosikirja 2008. Helsinki: Yliopistopaino. Verkkojulkaisu <http://www.stakes.fi/tilastot/ekirja/STV08.pdf>. Luettu 30.10.2009.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Kuntainfo 4/2009.Vammaispalvelulain muutokset 1.9.2009 lukien. <http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/view/1418362>. Luettu 15.11.2009.

Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2006:18. Euroopan neuvoston vammaispoliittinen ohjelma. Sosiaali- ja Terveysministeriö. 2006. Helsinki: Yliopistopaino. Verkkojulkaisu http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3729.pdf&title=Euroopan_neuvoston_vammaispoliittinen_toimintaohjelma_fi.pdf. Tulostettu 1.11.2009.

Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:4. Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot, ja esteetön ympäristö. Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriö. Suomen kuntaliitto.2003.Helsinki: Edita Prima Oy. Verkkojulkaisu http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3779.pdf&title=Vammaisten_asumispalveluiden_laatusuositus_fi.pdf. Tulostettu 21.9.2009.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Tuomi, Jouni, Sarajärvi, Anneli.2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vehmas, Simo. 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Tampere: Tammer-Paino.

Ympäristöministeriön raportteja 16/2009. Asuntoja kehitysvammaisille ja vaikeavammaisille. Ehdotus kehitysvammaisten ja muiden vaikeavammaisten asunto-ohjelmaksi vuosille 2010-2015. Ympäristöministeriö. 2009. Helsinki: Edita Prima Oy. Verkkojulkaisu <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=105781&lan=FI>. Tulostettu 30.10.2009.

LIITTEET

HAASTATTELULUPA

17.03.08

Hei!

Olen kolmannen vuoden sosionomi-opiskelija Pirkanmaan ammattikorkeakoulusta. Teen opinnäytetyötä asiakkaiden kokemuksista ja toiveista ohjatussa asuntolassa asumisesta. Tarkoitukseni on haastatella asiakkaita ja taltioida keskustelu nauhurilla aineiston analysointia varten. Yksityisyytensä turvaamiseksi käytän työssäni haastateltavista peitenimiä. Pyydän lupaa haastatella teitä.

Ystävällisin terveisin

Heidi Ahola

Minua _____ saa/ei saa haastatella.

Haastattelukysymykset

Taustaa:

- Ikä?
- Sukupuoli?
- Kuinka kauan olet asunut ohjatussa asuntolassa?
- Mitä ohjattu asuminen mielestäsi tarkoittaa?
- Mikä on omasta mielestäsi syy asumiseesi juuri ohjatussa asuntolassa?

Ohjauksen tarve:

- Minkälaisissa asioissa mielestäsi tarvitset tukea ja ohjausta? (ruoanlaitto, siivous, hygienia, rahan käyttö, asioiden hoito, vapaa-aika, sosiaaliset suhteet)
- Saatko riittävää ohjausta mainitsemissasi asioissa? Tarvitsetko mielestäsi enemmän tai vähemmän ohjausta jatkossa?

Vaikutusmahdollisuudet:

- Ovatko asuntolan säännöt ja työtehtävät mielestäsi toimivia ja perusteltuja? Haluaisitko tehdä niihin muutoksia?
- Voitko mielestäsi vaikuttaa itseäsi koskeviin asioihin riittävästi?
- Voitko vaikuttaa asuntolan asioihin riittävästi?
- Voitko puhua asioistasi asuntolan työntekijöille?

Tulevaisuus:

- Onko nykyinen asumismuotosi mielestäsi sinulle sopiva?
- Mitä ajattelet asumisestasi tulevaisuudessa? Haluatko jatkossa asua ohjatussa asuntolassa vai siirtyä enemmän tai vähemmän valvottuun asumismuotoon?